

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΠΑΤΡΩΝ
UNIVERSITY OF PATRAS

ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ

Ενότητα 10: Οι δύο ορισμοί του δικαίου σε αντιπαράθεση

Παρούσης Μιχαήλ

Τμήμα Φιλοσοφίας

ΑΝΟΙΚΤΑ ακαδημαϊκά
μαθήματα **ΠΠ**

Σκοπός ενότητας

Να δούμε τον ορισμό του δικαίου ξανά και να τον επαναδιατυπώσουμε κάνοντας σύγκριση με τον πρώτο, ώστε να βρούμε μέσα από την ανάλυσή τους την ειδοποιό διαφορά του δικαίου.

1. 1ος ορισμός του δικαίου

Το δίκαιο είναι ένα σύνολο κανόνων οι οποίοι ρυθμίζουν δεσμευτικά τις σχέσεις των ανθρώπων που συμβιώνουν σε μια οργανωμένη σε κράτος κοινωνία.¹

Το δίκαιο μοιάζει με τα άλλα σύνολα κανόνων αλλά πρέπει να βρούμε και την ειδοποιό του διαφορά. Οι κανόνες δικαίου ρυθμίζουν μια διαπροσωπική σχέση αλλά μέσα από αυτή τη ρύθμιση προκύπτει ένα σύνολο γνώσεων, που ονομάζουμε νομική επιστήμη ή επιστήμη του δικαίου.

Σαν μια πρώτη αναθεώρηση του ορισμού θα μπορούσαμε να πούμε ότι είναι ένα σύνολο κανόνων πρακτικών και επιστημονικών προτάσεων.

Τί κάνουν οι κανόνες; Ρυθμίζουν. Κάθε βιοτική σχέση πρέπει να είναι ρυθμίσιμη από το δίκαιο. Το δίκαιο ορίζει τα όρια της ρυθμιστικότητάς του.

Η δεσμευτικότητα είναι ένα ζήτημα το οποίο δεν αφορά μόνο το δίκαιο. Αφορά και την κοινωνική ηθική και τις συνήθειες. Είναι η αντίληψη που σχηματίζουμε ότι κάτι πρέπει να είναι έτσι κι όχι αλλιώς. Θα μπορούσε να είναι η δεσμευτικότητα η ειδοποιός διαφορά του δικαίου; Όχι.

Δεν υπάρχει δίκαιο για κάποιον που ζει μόνος του γιατί εκείνος μπορεί να ορίσει μόνος του, με δικά του κριτήρια, τι θα κάνει ή τι δεν θα κάνει.

Η δημοκρατία είναι εκείνη που κατάφερε να αναδείξει το δίκαιο και να το κάνει ήμερο και αγαπητό, γιατί στη δημοκρατία μπορούμε όλοι μαζί να νομοθετούμε.

¹ βλ. διάλεξη 2.

Το δίκαιο ρυθμίζει σφαίρες ελευθερίας εκεί που αυτές τέμνονται. Ρυθμίζει δικαιώματα και υποχρεώσεις. Ο νόμος εξασφαλίζει την απόλαυση της ελευθερίας ώστε αυτή η σύμβαση να λάβει χώρα με σωστό τρόπο. Πότε λαμβάνει χώρα μια σύμβαση με σωστό τρόπο;

1. όταν κάνουμε ως συμβαλλόμενοι αυτό που θέλουμε και έχουμε σκεφτεί

Το δίκαιο ασχολείται με δικαιώματα και υποχρεώσεις. Όταν λέμε ότι το δίκαιο ρυθμίζει τις σχέσεις των ανθρώπων εννοούμε ότι ρυθμίζει δικαιώματα και υποχρεώσεις. Πρέπει να προσέξουμε μήπως αυτές οι σχέσεις κρύβουν κάποια ειδοποιό διαφορά του δικαίου, διότι αν πάρουμε τους ηθικούς κανόνες, θα δούμε ότι δημιουργούν υποχρεώσεις αλλά δεν δημιουργούν αντίστοιχα δικαιώματα.

2.Νομική υποχρέωση

Το να δημιουργήσουμε μια νομική υποχρέωση είναι εύκολο. Είτε το κάνουμε με μια σύμβαση όπου έχουμε κάποιον απέναντί μας και συμφωνούμε κάτι είτε το κάνουμε μόνοι μας γράφοντας μία διαθήκη για παράδειγμα.

Επίσης τα δικαιώματα και οι υποχρεώσεις του δικαίου διαφέρουν από άλλου τύπου υποχρεώσεις που περικλείουν οι κοινωνικές συνήθειες και η κοινωνική ηθική από το ότι ως δικαιώματα είναι απαιτητά από το δικαστήριο.

3.Τριπλή δομή δικαίου

- 1) στο δικαίωμα αντιστοιχεί πάντα μια υποχρέωση, διότι μιλάμε για σχέσεις στο δίκαιο
- 2) τα δικαιώματα περιλαμβάνουν αξιώσεις
- 3)απαιτήσεις

4. Δικαιώματα και αξιώσεις

Οι αξιώσεις προκύπτουν από τα δικαιώματά μας. Δηλαδή, για παράδειγμα έχω δικαίωμα στην υγεία και αν κάποιος με τραυματίσει έχω αξίωση για αποζημίωση των εξόδων αποκατάστασης της υγείας μου. Έχουμε επίσης και αξίωση για αποκατάσταση ηθικής βλάβης.

5. Μηχανισμός δικαστηρίων

Το δικαστήριο αναγνωρίζει το δικαίωμα κάποιου σε κάτι και την αξίωσή του σε κάτι. Επίσης, καθορίζει τις απαιτήσεις κάποιου. Οι απαιτήσεις είναι τα ποσά που επιβάλλει το δικαστήριο σε κάποιον για τη ζημιά που προκάλεσε σε κάποιον άλλο. Δεν μπορούμε να πάμε από το δικαίωμα στην απαίτηση αλλά από το δικαίωμα στην αξίωση και από την αξίωση στην απαίτηση. Τα δικαιώματα και οι αξιώσεις είναι νομικά και οι απαιτήσεις είναι υλικές.

Το δίκαιο όταν λέμε ότι ρυθμίζει τις σχέσεις των ανθρώπων, εννοούμε ότι ουσιαστικά τις μεταφράζει, παίρνουν μια νομική υφή.

6. Νόμιμη αιτία

Έχει κανείς την τάση να νομίζει ότι για μια σύμβαση νόμιμη αιτία είναι κάτι που θα το βρούμε στην προδιάθεση των συμβαλλομένων. [από 41:14] Για το δίκαιο οτιδήποτε λαμβάνει χώρα ως νόμιμη αιτία μιας σύμβασης μπορεί να οφείλεται μόνο σε τρία πράγματα. Τρεις είναι οι νόμιμες αιτίες του δικαίου και υπό αυτές τις νόμιμες αιτίες κατηγοριοποιεί τις συμβάσεις.

Οι 3 νόμιμες αιτίες του δικαίου είναι:

1. Donandi= δωρίζω
2. Credenda= πιστώνω
3. Solvendi=εξοφλώ

Αυτά τα αναφέρουμε για να δούμε ότι ο χώρος του δικαίου έχει μια ιδιαίτερη ορθολογικότητα.

Έχουμε τις σχέσεις των ανθρώπων που συμβιώνουν σε μία κοινωνία, η οποία είναι οργανωμένη σε κράτος. Μια κοινωνία υπάρχει για να μπορεί να πραγματοποιηθεί η έννοια της ευδαιμονίας των ανθρώπων.

7.Η έννοια της πόλης-κράτους

Η έννοια της πόλης-κράτους είναι σχετική διότι μία κοινωνία οργανωμένη σε κράτος αποκτά μέσα στην ιστορία συνεχώς διαφορετικές διαστάσεις, για παράδειγμα μπορεί να φτάσει και σε αυτοκρατορία, όπου και εκεί έχουμε μια οργάνωση. Όταν υπάρχει πολιτική οργάνωση σε μια κοινωνία τότε μπορεί να έχει ισχύ και το δίκαιο, άρα να μην υπάρχουν στεγανά άσκησης της πολιτικής εξουσίας. Όταν, λοιπόν, μια κοινωνία είναι οργανωμένη σε κράτος, τουλάχιστον σήμερα, αυτό το κράτος το ονομάσαμε συνταγματικό κράτος δικαίου. Έχουμε πει σε προηγούμενο μάθημα ότι ένα συνταγματικό κράτος δικαίου έχει τους νόμους πάνω από τα πρόσωπα.

8.Σύνολο κανόνων

Ένα σύνολο κανόνων πρέπει να προκύπτει κάπως. Ποιός κάνει αυτό το σύνολο κανόνων; Το σύνολο αυτό των κανόνων πρέπει να έχει δομή, μορφή, τρόπους με τους οποίους αρχίζουμε να λέμε ότι ισχύει. Άρα, για να υπάρχει ένα σύνολο νομικών κανόνων θα πρέπει να υπάρχει μία ιστορική στιγμή όπου αυτοί οι κανόνες άρχισαν ή σταμάτησαν να ισχύουν.

9.Τυπική ισχύς δικαίου

Οι κανόνες έχουν μία τυπική και μία ουσιαστική ισχύ. Η τυπική ισχύς του δικαίου είναι εξαιρετικά σημαντική και προκύπτει από το να έχουν τηρηθεί οι κανόνες παραγωγής του δικαίου. Χρειάζεται αρμοδιότητα, διαδικασία και δημοσιότητα.

10.Ουσιαστική ισχύς δικαίου

Η ουσιαστική ισχύς είναι εκείνο το κομμάτι που κάνει ένα νόμο να έχει ζωή. Για παράδειγμα, ουσιαστική ισχύ δεν έχει η απαγόρευση του καπνίσματος σε κλειστούς χώρους, διότι κανείς δεν τον σέβεται. Ισχύ, όμως, απέκτησε με τον χρόνο η χρήση ζώνης ασφαλείας κατά την οδήγηση. Η ουσιαστική ισχύς είναι ανεξάρτητη από την τυπική ισχύ, διότι δεν αρκεί μόνο να έχει ψηφιστεί ένας νόμος από τη βουλή για να πούμε ότι έχει ουσιαστική ισχύ για την κοινωνία. Χρειάζεται να εφαρμόζεται από τους ανθρώπους για να πούμε ότι έχει ουσιαστική ισχύ.[1:01:16] Άρα, στην ουσιαστική ισχύ έχουμε να κάνουμε με κοινωνικές πρακτικές σύμφωνες ή ασύμφωνες με το νόμο.

11.Δεσμευτικότητα ως ειδοποιός διαφορά δικαίου;

Προσπαθήσαμε να δούμε την ειδοποιό διαφορά του δικαίου και ενώ την ψάχναμε στο σημείο της δεσμευτικότητας, είπαμε ότι ουσιαστικά δεν μπορεί να υπάρχει στην δεσμευτικότητα, γιατί κάθε σύνολο κανόνων έχει δεσμευτικότητα.

Καταρχήν, μπορούμε να διαπιστώσουμε τη νομική κανονιστικότητα ως διαφοροποιημένη από τους άλλους κανόνες στον τρόπο με τον οποίο ρυθμίζει τις σχέσεις των ανθρώπων, ο οποίος στηρίζεται στην έννοια του δικαιώματος. Αλλά μπορούμε να ξαναφτάσουμε στη δεσμευτικότητα και να δούμε αν τελικά έχω μια απαίτηση, η οποία είναι και αναγνωρισμένη από ένα δικαστήριο ή από τον άλλον με μία συμφωνία.

Με ποιο τρόπο μπορώ να επιβάλλω την απαίτησή μου; Πώς μπορεί το κράτος να επιβάλλει αυτό που ορίζει ο νόμος; Εκεί είναι το πρόβλημα. Θα πρέπει να σκεφτούμε πώς μπορεί αυτή η δεσμευτικότητα του δικαίου να γίνει κατανοητή.

12.Εξαναγκασμός

Πέρα από την δεσμευτικότητα των κανόνων υπάρχει και ένας εξαναγκασμός στην εκπλήρωση κάποιων απαιτήσεων. Είτε αυτός ο εξαναγκασμός είναι μεταξύ προσώπων είτε μεταξύ εξουσίας

και κοινωνίας. Έτσι, λοιπόν, η κατάληξη του δικαίου, προκειμένου να επιβληθεί αυτό το οποίο προβλέπει το δίκαιο, μπορεί να έχει συνδεθεί πάρα πολύ με τη βία, την καταστολή, την στέρηση.

Στο όνομα του κοινού καλού το δίκαιο ασκεί βία, καταστέλλει, περιορίζει την ελευθερία. Έτσι, όλες αυτές οι αρνητικές παρεμβάσεις του δικαίου δείχνουν ότι οι κανόνες του δικαίου δεν είναι μόνο δεσμευτικοί αλλά έχουν χαρακτήρα εξαναγκαστό. Αυτή η εξαναγκαστικότητα εκφράζεται πραγματικά μέσα από την άσκηση βίας αν χρειαστεί.

13.Εξαναγκαστό του δικαίου ως ειδοποιός διαφορά του

Το εξαναγκαστό του δικαίου είναι εκείνο που αποτελεί την ειδοποιό διαφορά του από όλα τα άλλα είδη κανόνων και προκύπτει από τη δομή δικαίωμα-αξίωση-απαίτηση.

14.Αναδιατύπωση του ορισμού του δικαίου

Το δίκαιο είναι ένα σύνολο κανόνων τεθειμένων με προκαθορισμένες διαδικασίες και στηριζόμενων σε ηθικοπολιτικές αρχές δικαιοσύνης, οι οποίοι ρυθμίζουν κατά τρόπο εξαναγκαστό τις σχέσεις των ανθρώπων που συμβιώνουν σε μια κοινωνία οργανωμένη σε κράτος.

15.Σύγκριση των 2 ορισμών

«τεθειμένων με προκαθορισμένες διαδικασίες»

Και στου δύο ορισμούς το δίκαιο είναι ένα σύνολο κανόνων αλλά στην αναδιατύπωση του ορισμού έχουμε την προσθήκη της φράσης «τεθειμένων με προκαθορισμένες διαδικασίες». Μιλήσαμε παραπάνω για τη λεγόμενη ισχύ του δικαίου και είπαμε ότι η ισχύς του δικαίου είναι τυπική και ουσιαστική. Και η τυπική ισχύς προκύπτει από τρία στοιχεία: την αρμοδιότητα των οργάνων, την διαδικασία παραγωγής και την δημοσιότητα. Έτσι, λοιπόν, το δίκαιο για να ισχύει πρέπει να μπορεί να αναγάγει την παραγωγή του σε μια νόμιμη διαδικασία. Αυτό λέγεται

νομιμότητα των κανόνων δικαίου. Το δίκαιο γενικά συνδέεται με την ιδέα της νομιμότητας. Δηλαδή, το δίκαιο υπάρχει, ώστε κάτι το οποίο λαμβάνει χώρα, να μπορεί να δικαιολογείται ως σωστό.

Καθετί το οποίο γίνεται στην κοινωνία πρέπει να έχει μία νομιμότητα, δηλαδή να τηρεί τις διαδικασίες τις οποίες προβλέπει ο ίδιος ο νόμος. Το δίκαιο προβλέπει το ίδιο τον τρόπο με τον οποίο θα παραχθεί. Οι κανόνες δικαίου έχουν μία αντιστοιχία σε ένα καθεστώς που προϋπάρχει και προβλέπει πώς θα γίνονται, γι' αυτό η νομιμότητά τους έγκειται σε αυτή τη θέση τους σε ισχύ με προκαθορισμένες διαδικασίες. Δηλαδή, ένα νόμο που δεν είναι δημοσιευμένος στην εφημερίδα της κυβερνήσεως, δεν είναι κανένας υποχρεωμένος να τον ακολουθήσει.

Η προθήκη «τεθειμένων με προκαθορισμένες διαδικασίες» μας ανάγει στα ζητήματα που θίγει ο νομικός θετικισμός.

«Στηριζόμενων σε ηθικοπολιτικές αρχές δικαιοσύνης»

Δεν ισχύει κάτι μόνο:

- i. επειδή τέθηκε με προκαθορισμένες διαδικασίες αλλά
- ii. και επειδή «στηρίζεται σε ηθικοπολιτικές αρχές δικαιοσύνης»

Πρέπει να ισχύουν και τα δύο παραπάνω για να ισχύει κάτι.

16. Ηθικοπολιτικές αρχές δικαιοσύνης

Κάποιος μπορεί να έχει τις αρχές αυτές με βάση τη θρησκεία του, ο άλλος με βάση την πολιτική ιδεολογία του, ένας άλλος με βάση την προσωπική του αντίληψη. Πρέπει να συμφωνήσουμε στο ποιες είναι εκείνες οι αρχές οι οποίες αξίζει και οφείλουν και μπορούν να τεθούν ως κριτήρια ισχύος του δικαίου. Άρα, με ποιες αρχές μπορεί το περιεχόμενο μια ρύθμισης να είναι τέτοιο που να μη παραβιάζει τις ηθικοπολιτικές αρχές δικαιοσύνης. Τώρα πια μιλάμε για νομιμοποίηση των κανόνων δικαίου και όχι για νομιμότητα. Έτσι, λοιπόν το περιεχόμενο πρέπει να νομιμοποιείται πάνω σε κάποιες αρχές/αξίες.

Αυτές τις αρχές τις βρίσκουμε στο Σύνταγμα. Το μέρος του Συντάγματος που αφορά τα ανθρώπινα δικαιώματα είναι οι ηθικοπολιτικές αρχές δικαιοσύνης, οι οποίες νομιμοποιούν τις απλές πηγές του δικαίου. Αυτό γίνεται είτε θετικά, δηλαδή με μια νομοθεσία η οποία εφαρμόζει αυτές τις αρχές είτε αρνητικά, δηλαδή αν ένας νόμος εκδοθεί και έχει περιεχόμενο αντίθετο με συνταγματικές διατάξεις, τότε υπάρχουν μηχανισμοί του νόμου όπου μία διάταξη δεν θα εφαρμοστεί ή δεν θα προκριθεί.

Έτσι, οι ηθικοπολιτικές αρχές δικαιοσύνης από τη μία μεριά αποτελούν ιδέες που έχουν επικρατήσει αλλά από την άλλη περιλαμβάνονται σε ένα νομοθετικό κείμενο, το Σύνταγμα.

Το δίκαιο μέσα από τη νομιμότητα και τη νομιμοποίηση του περιεχομένου του αναπτύσσει όλη την ισχύ του και αποκτά ένα ισχυρό θεμέλιο ισχύος το οποίο θα είναι ή το τυπικό διαδικαστικό θεμέλιο ή το ουσιαστικό και περιεχομενικό.

Η προστασία της αξίας του ανθρώπου είναι αρχή δικαιοσύνης. Κι αυτή η αρχή δικαιοσύνης περνάει σε όλη τη νομοθεσία.

17. Ολοκλήρωση ορισμού

Εάν θέλουμε να ολοκληρώσουμε αυτό τον ορισμό θα λέγαμε το δίκαιο είναι α) ένα σύνολο κανόνων, β) ένα σύνολο πρακτικών, άρα ένα σύνολο θεσμών και γ) ένα σύνολο λόγου.

18. Το δίκαιο ως σύνολο λόγου

Το δίκαιο ως σύνολο λόγου είναι ένα σύνολο γλώσσας, ένα ιδιόλεκτο αλλά και ένα σύνολο επιχειρημάτων, μια μεθοδολογία συναγωγής επιχειρημάτων. Η παραγωγή επιχειρημάτων μπορεί να γίνει μόνο μέσα από το ιδιόλεκτο αλλιώς δεν είναι νομικά επιχειρήματα.

Σημείωμα Αναφοράς

Copyright Πανεπιστήμιο Πατρών, Παρούσης Μιχαήλ 2015. «Φιλοσοφία του Δικαίου. Οι δύο ορισμοί του δικαίου σε αντιπαραβολή». Έκδοση: 1.0. Πάτρα 2015. Διαθέσιμο από τη δικτυακή διεύθυνση: <https://eclass.upatras.gr/courses/PHIL1918/>

Σημείωμα Αδειοδότησης

Το παρόν υλικό διατίθεται με τους όρους της άδειας χρήσης Creative Commons Αναφορά, Μη Εμπορική Χρήση Παρόμοια Διανομή 4.0 [1] ή μεταγενέστερη, Διεθνής Έκδοση. Εξαιρούνται τα αυτοτελή έργα τρίτων π.χ. φωτογραφίες, διαγράμματα κ.λ.π., τα οποία εμπεριέχονται σε αυτό και τα οποία αναφέρονται μαζί με τους όρους χρήσης τους στο «Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων»

[1] <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>

Ως **Μη Εμπορική** ορίζεται η χρήση:

- που δεν περιλαμβάνει άμεσο ή έμμεσο οικονομικό όφελος από την χρήση του έργου, για το διανομέα του έργου και αδειοδόχο
- που δεν περιλαμβάνει οικονομική συναλλαγή ως προϋπόθεση για τη χρήση ή πρόσβαση στο έργο
- που δεν προσπορίζει στο διανομέα του έργου και αδειοδόχο έμμεσο οικονομικό όφελος (π.χ. διαφημίσεις) από την προβολή του έργου σε διαδικτυακό τόπο

Ο δικαιούχος μπορεί να παρέχει στον αδειοδόχο ξεχωριστή άδεια να χρησιμοποιεί το έργο για εμπορική χρήση, εφόσον αυτό του ζητηθεί.

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στο πλαίσιο του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «**Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Πανεπιστήμιο Πατρών**» έχει χρηματοδοτήσει μόνο τη αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

